

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Скрипник Ігор Едуардович

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ
МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ**

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Магістр»

Науковий керівник: доктор
психологічних наук, професор
Гульбс Ольга Анатоліївна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДИТИНИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	7
1.1. Психолого-педагогічні основи дослідження.....	7
1.2. Сутність основних дефініцій дослідження	21
1.3. Стан сформованості моральних орієнтацій молодших школярів.....	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ.....	47
2.1. Методи формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи в закладах початкової освіти	47
2.2. Результати дослідно-експериментальної роботи	63
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73
ДОДАТКИ.....	76

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні процеси реформування національної системи освіти, зокрема і початкової у контексті запровадження у практику Концепції «Нова українська школа», детермінують зміни самої парадигми освіти і виховання учнів у вільний від навчання в закладах початкової освіти час. У контексті останнього актуалізація проблем формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи як провідної ідеї і як результату організації освітньо-виховного процесу у цих закладах освіти, вимагає пошуку та розробки ефективного виховного змісту і методики формування досліджуваного феномену.

Державну політику у сфері духовно-морального, гуманістичного і національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді окреслено у ряді нормативно-правових документів, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Законі України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Державному стандарті початкової загальної освіти (проект), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні та ін. У змісті цих та інших державних документів зазначається, що в сучасній соціокультурній ситуації головною домінантою виховання визначається формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Психолого-педагогічне та філософське підґрунтя розуміння духовності, моралі, моральності та морального виховання особистості в різних соціально-педагогічних і освітньо-виховних середовищах здійснено у фундаментальних наукових працях В. Кременя, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, В. Ткаченка, К. Ушинського.

Актуальними в контексті проблеми нашого дослідження є наукові праці і здійснені дослідження дитини як суб'єкта активної життєдіяльності та психолого-педагогічних механізмів формування її провідних особистісних якостей чи орієнтацій І. Беха, Л. Выготського, В. Лозової, А. Леонтьєва,

А. Макаренка, Р. Павелківа, Г. Пустовіта, С. Рубінштейна, О. Савченко, Н. Скрипник, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших. Ці та інші науковці досліджували проблеми морального виховання зростаючої особистості, формування її ціннісної сфери, таких новоутворень у структурі її свідомості, якими є ціннісні орієнтації.

І все ж, велика кількість всеохоплюючого дослідження моральних аспектів розвитку дитини не розв'язує низки суперечностей між:

- зростаючими соціально значущими виховними завданнями, що мають вирішувати заклади початкової освіти в умовах упровадження Нової української школи і недостатньо ефективним традиційним змістом морального виховання молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи;

- невідповідністю спрямування і сутності виховних впливів закладу початкової освіти та сім'ї на молодшого школяра та соціальним замовленням щодо налагодження єдності цих впливів;

- систематичним зіткненням організованого виховного впливу закладу початкової освіти і стихійними впливами на особистість молодшого школяра навколишньої дійсності, викликані складним соціально-економічним станом у державі, занепадом духовності суспільства, а відтак, і окремої особистості та інші постійно виникаючі суперечності.

Актуальність проблеми, а також необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми магістерського дослідження – **«Психолого-педагогічні умови становлення моральних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку»**

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньо-виховної практики закладів початкової освіти теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методів формування морально орієнтацій молодших школярів у процесі виховної роботи.

Об'єкт дослідження – освітньо-виховний процес закладів початкової освіти.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі виховної роботи.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан дослідження проблеми у психолого-педагогічній теорії і виховній практиці.

2. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність психолого-педагогічних умов формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі виховної роботи закладів початкової освіти.

3. Розробити й упровадити у виховну практику закладів початкової освіти навчально-методичне забезпечення формування моральних орієнтацій молодших школярів.

Досягнення поставленої мети, вирішення завдань, визначених у змісті дослідження та достовірності здобутих результатів у ході виконання експериментальної роботи зумовили вибір сукупності таких *методів дослідження*:

Теоретичні - аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури із проблеми дослідження; аналіз практики виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах закладу початкової освіти; *емпіричні* – спостереження (пряме і опосередковане), бесіди (індивідуальні та групові), контент-аналіз виховних заходів, у яких використано розроблений освітньо-виховний зміст, діагностичне анкетування молодших школярів, батьків розповідь, дискусія, діалог, моделювання педагогічних ситуацій, тестові опитування; формувальний експеримент, спрямований на апробацію розроблених методів виховного процесу, спрямованого на формування моральних орієнтацій молодших школярів; *статистичні* – кількісна та якісна обробка експериментальних даних.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у

конкретизації й практичній реалізації теоретичних і методичних основ формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі виховної роботи. Результати дослідження доцільно застосовувати у виховному процесі початкової школи, що сприятиме підвищенню ефективності формування моральних орієнтацій і морального виховання молодших школярів в умовах упровадження Концепції Нової української школи.

Апробація матеріалів дослідження.

Основні положення і результати дослідження обговорено на Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та викладачів, що проводилася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини і відповідно опубліковано тези у збірнику наукових праць (квітень 2021 р.).

Структура роботи: випускна кваліфікаційна робота на одержання звання “магістр” складається із вступу, двох розділів, 9 таблиць, висновків, списку використаних джерел (75) та додатків. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінка.

Висновки

Здійснений аналіз педагогічної теорії та освітньо-виховної практики засвідчив, що, незважаючи на збільшення кількості наукових досліджень, присвячених проблемі морального виховання зростаючої особистості, педагоги закладів освіти все ж потребують прикладних розробок з проблем формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. На основі аналізу становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних поглядів на сутність морального виховання зростаючої особистості, формування її морально-ціннісних орієнтацій і їх значення в інтелектуальному, духовному та соціальному становленні молодших школярів, схарактеризовано теоретичну основу проблеми, яку складають положення філософії, психології та педагогіки про мораль, моральність та моральні цінності, про особистісно орієнтований, ціннісно-

мотиваційний, компетентнісний, системний і діяльнісний підходи до формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи на основі врахування їхніх вікових особливостей.

2. Визначено й охарактеризовано теоретичні аспекти здійсненого дослідження: актуалізація проблеми формування моральних орієнтацій зростаючої особистості, виховання її морально доцільної поведінки і вчинків; створення нормативно-правової бази для підвищення ефективності морального виховання молодших школярів; аналіз психолого-педагогічних засад досліджуваної проблеми; формування досліджуваного феномена здійснюється ефективно за умови, коли діяльність педагогічного колективу закладу початкової освіти має цілеспрямований характер, чітко сформульовану виховну мету і відповідний зміст позакласної виховної роботи; співпраця у межах позакласної виховної роботи закладу початкової освіти і сім'ї як провідного соціального інституту виховання дитини молодшого шкільного віку.

3. Досліджено і дано характеристику ключовим поняттям дослідження: «орієнтації», «моральні орієнтації молодших школярів», «формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи». Сутність останнього розглядається нами як цілісний, логічно вибудований процес, у якому ефективно взаємодіють між собою його учасники – молодші школярі, їхні батьки, вчителі закладів початкової освіти та громада, завдяки чому формується комплекс важливих особистісних морально орієнтованих внутрішніх психологічних утворень (морального досвіду, моральних почуттів, усвідомлених і сприйнятих моральних норм і правил, системи власних цінностей і орієнтацій, взаєморозуміння і співробітництва) у морально доцільних вчинках і поведінці молодших школярів.

4. За результатами констатувального етапу дослідження визначено й дано характеристику сутності основних компонентів (інтелектуального, мотиваційно-потребнісного, діяльнісного), критеріїв (когнітивного, оцінно-

рефлексивного, вчинково-діяльнісного) і їх показників та рівнів (низький, середній, достатній) сформованості досліджуваного феномена. На підставі чого здійснено аналіз сучасного стану сформованості моральних орієнтацій учнів молодшого шкільного віку, котрі були залучені до нашого дослідження. На основі аналізу здобутих результатів констатувального етапу дослідження обґрунтовано висновок про недостатню педагогічну ефективність сучасного процесу виховної роботи в закладах початкової освіти з формування моральних орієнтацій молодших школярів.

5. Виокремлено й схарактеризовано сутнісні ознаки найбільш ефективних *форм організації позакласної виховної роботи* учнів молодшого шкільного віку з формування їхніх моральних орієнтацій, а саме: традиційні, інтерактивні, масові; *комплексу методів*: комунікативно-пізнавальні, мотиваційно-виховні, виховання, активні (практичні); *засобів*: навчально-пізнавальна діяльність та конкретна суспільно корисна праця, масові і добродійні справи, аудіовізуальні засоби.

6. Схарактеризовано сутнісні ознаки педагогічних умов ефективної реалізації розробленої навчально-методичної забезпечення формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи: визначення мети і конкретних цілей формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи, з опорою на особистісно орієнтований, діяльнісно спрямований і соціально значущий характер морально орієнтованого виховного змісту; насичення процесу позакласної виховної роботи з формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів емоційно-ціннісними переживаннями під час вирішення морально орієнтованих проблемних ситуацій; вироблення і розвиток діяльнісно-практичних умінь і навичок морально орієнтованих вчинків, поведінки і діяльності як екстраполяція здатності молодших школярів до ефективного застосування здобутих морально орієнтованих знань у всьому розмаїтті власної життєдіяльності.

7. Аналіз результатів формувального етапу дослідження засвідчив, що проведена дослідно-експериментальна перевірка розробленої і запровадженої у практику навчально-методичне забезпечення формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи забезпечило суттєву позитивну динаміку сформованості досліджуваного феномену в експериментальних групах учнів 1–4 класів у порівнянні з контрольними групами. Для всіх її компонентів домінуючими стали високий (різниця між ЕГ і КГ склала 8,8%) і частково середній рівень (різниця між ЕГ і КГ склала майже 13,8%) й суттєво зменшилася в ЕГ порівняно з КГ на 22,6% кількість тих, для кого характерним є низький рівень. Це, загалом, підтверджує ефективність обраних педагогічних умов і методів формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи в закладах початкової освіти.

8. Зафіксовано суттєве зменшення кількості вчителів з 26,8% на початку експерименту до 2,1% після його завершення, які вважають, що не повністю психологічно і професійно готові до організації і здійснення учнями як самостійної, так і колективної морально орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності чи соціально значущої суспільно корисної праці, проведення масових та добродійних заходів. Суттєвої позитивної динаміки набули показники організації систематичної, чітко спланованої протягом року позакласної виховної роботи. Також до 10,8% збільшилась кількість вчителів, які за недостатнього навчально-методичного забезпечення створюють власні авторські навчальні програми роботи гуртків, сценарії масових заходів, тематичних ранків, здійснюють проекти морально орієнтованого спрямування.

Таким чином, отримані результати дослідження є статистично значимими, а отже, підтверджують ефективність навчально-методичного забезпечення формування моральних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи та педагогічних умов її запровадження й

застосування у закладах початкової освіти, що позитивно впливає на ефективність формування досліджуваного феномена.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення вимагають умови створення цілісної системи морального виховання учнів початкової школи в умовах запровадження Концепції Нової української школи, роль ЗМІ у підвищенні ефективності процесів формування морально-ціннісних орієнтацій тощо.